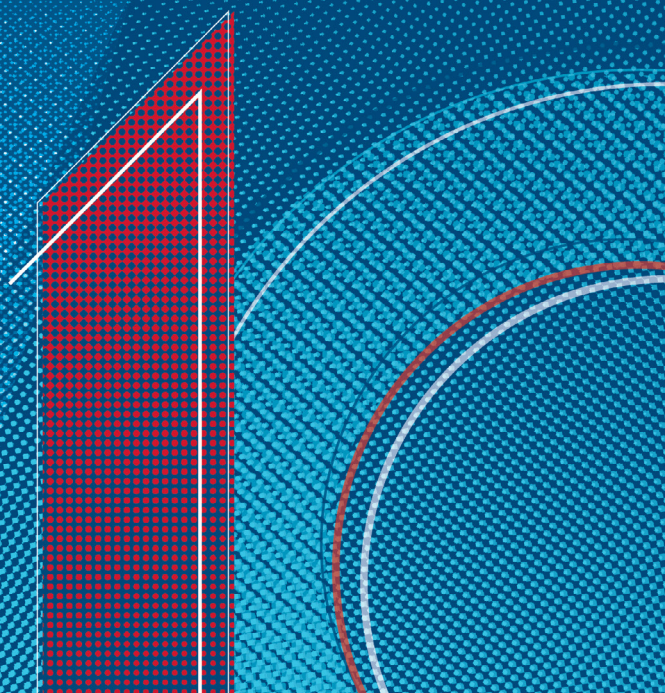

VÝROČNÍ
KONFERENCE
ASPEN INSTITUTE CE

—
30. listopadu 2022
AspenInstituteCE.org

Kam kráčíš, Česko Evropo 2022

Proč je vzdělávání v některých regionech výrazně lepší, než by odpovídalo sociální situaci?

Michal Ostrý, Václav Korbek, Karel Gargulák, PAQ Research

Za zpětnou vazbu ke studii děkujeme docentu Danielu Műnichovi.

Česká republika je zemí, ve které sociální situace žáka a jeho rodiny výrazně ovlivňuje výsledky vzdělávání. Na některých místech v České republice se však daří snižovat vzdělávací neúspěch dětí výrazně více vzhledem k jejich výchozím sociálním podmínkám. Co za tím stojí? Jakou dobrou praxi si z těchto míst můžeme odnést? Představujeme klíčové charakteristiky u osmi vybraných území obcí s rozšířenou působností (ORP) z administrativních dat, které svými výsledky vzdělávání výrazně předčí sociální situaci žáků. Pro bližší pochopení poté identifikujeme na základě kvalitativních rozhovorů možné zdroje úspěchu na území ORP Hlučín a Litvínov.

Úvod

Vzdělávací neúspěšnost se výrazně liší napříč mikroregiony. Ačkoli v České republice jsou výsledky žáků do značné míry závislé na sociální situaci, některé regiony a školy dokáží neúspěšnost výrazně snižovat. Nejedná se pouze o regiony s příznivou sociální situací, ale najít mezi nimi můžeme také regiony výrazně sociálně znevýhodněné. Co k tomu přispívá? Můžeme mezi nimi najít společné znaky, které se dají využít pro další území i v samotném nastavení lokální vzdělávací politiky?

Cílem této analýzy je přinést ucelený analytický pohled na klíčové charakteristiky a dobrou praxi vzdělávacích systémů na územích obcí s rozšířenou působností (ORP), které mají výrazně lepší vzdělávání, než by odpovídalo sociální struktuře žáků. V datové analýze se proto zaměřujeme na území osmi nejúspěšnějších ORP – Bruntál, Hlučín, Kadaň, Kravaře, Krnov, Litvínov, Poděbrady a Uherský Brod. Tuto část pak doplňujeme užším pohledem případových studií ORP Hlučín a Litvínov, ve kterých jsme kromě datové analýzy sbírali výpovědi vybraných aktérů.

Proč analyzujeme zrovna správní území ORP? Je jich 206. To je výrazně nižší počet než obcí (školu zřizuje 2,5 tisíce z celkového počtu více než 6 tisíc obcí), který ovšem již umožňuje sledovat prostorové rozdíly. Pohled ale není až příliš rozdrobený. Pro tento typ analýzy je proto území ORP vhodnější než obce a kraje. Zároveň na této úrovni na mnoha místech již v oblasti školství probíhá spolupráce, např. prostřednictvím projektů Místního akčního plánování rozvoje vzdělávání (MAP).

Hlavní zjištění

- Mezi úspěšnými územími ORP nalezneme skupinu s průměrnými sociálními podmínkami (ORP Hlučín, Kravaře, Poděbrady a Uherský Brod), ale také skupinu s výraznými sociálními problémy (ORP Bruntál, Litvínov, Kadaň a Krnov). U obou těchto skupin ORP se daří snižovat vzdělávací neúspěšnost o 20–50 % v porovnání se sociálně podobnými ORP. Jaké faktory k tomu přispívají?
- U sociálně znevýhodněných území ORP (ORP Bruntál, Litvínov, Kadaň a Krnov) pozorujeme vysoké rozdíly oproti sociálně podobným ORP v rámci podílu dětí v předškolním vzdělávání, podílu sociálně znevýhodněných žáků získávajících podporu na základě jejich speciálních vzdělávacích potřeb, dále v podílu nekvalifikované výuky a výdajů na vzdělávání z obecních rozpočtů. Skupina sociálně průměrných ORP (ORP Hlučín, Kravaře, Poděbrady a Uherský Brod) se v těchto faktorech od sociálně podobných příliš neliší, patrně u nich hrají větší roli faktory, které se v datech hůře zachycují (např. kvalita výuky, spolupráce mezi školami).

- Na území ORP Litvínov získává podporu násobně více sociálně či kulturně znevýhodněných žáků, než je tomu v sociálně podobných ORP, a to díky identifikaci speciálních vzdělávacích potřeb. Ve školách současně působí mnohem více asistentů pedagogů. S tím souvisí i kvalitní práce pedagogicko-psychologické poradny a častější zaměstnání speciálních pedagogů a psychologů ve školách. Do základních škol také směřuje nadprůměrná finanční částka na jednoho žáka z rozpočtů obcí na území ORP.
- Školy na území správního obvodu ORP Hlučín mají jedny z nejlepších výsledků v ČR v hodnocení České školní inspekce (ČSI) v oblasti *Pedagogové a jejich rozvoj a Výuka a její výsledky* (více o oblastech viz kapitola Případové studie, část ORP Hlučín). V rámci tohoto území funguje síťování a spolupráce nejen mezi řediteli, ale i učiteli. Tamější základní školy mají vysokou podporu zřizovatelů. Česká školní inspekce v rámci svých kontrolních zjištění identifikovala mnoho příkladů promyšleného vedení výuky v jednotlivých školách na Hlučínsku.

Co říkají administrativní data?

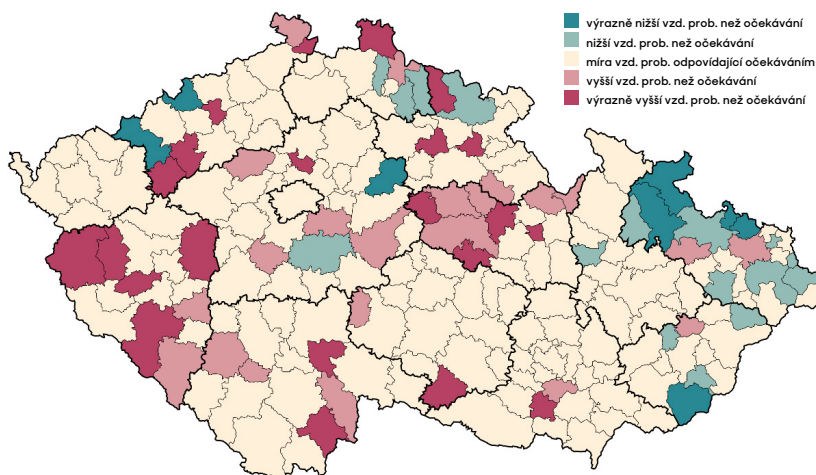
Regiony mohou být různě úspěšné v rozvoji potenciálu dětí, a to nehlédě na jejich sociální podmínky a míru sociálního znevýhodnění. Na základě administrativních dat jsme proto vypočítali, jestli je vzdělávací neúspěšnost v dané ORP lepší, odpovídá, nebo zaostává vzhledem k sociálním problémům v území. Zjednodušeně řečeno – nechceme porovnávat ORP Vítkov a ORP Říčany, ale dva srovnatelné regiony, jako jsou například ORP Jihlava a ORP Chrudim. Vzdělávací neúspěšnost měříme jako index vzniklý z nedokončování základního vzdělávání, propadání na základních školách a absencí (omluvené a neomluvené hodiny). Sociální problémy se skládají především z exekucí rodičů, bytové nouze dětí a podílu lidí žijících v sociálně vyloučených lokalitách.¹ V této analýze se zaměříme na území, ve kterých je mnohem nižší vzdělávací neúspěšnost, než jakou bychom podle míry sociálních problémů očekávali.

Mapa níže ukazuje, že na území osmi ORP je vzdělávací neúspěšnost výrazně nižší, než by odpovídalo sociálním podmínkám. Jde o Bruntál, Hlučín, Kadaň, Kravaře, Krnov, Litvínov, Poděbrady a Uherský Brod. Hned polovina těchto ORP se nachází v Moravskoslezském kraji, který se obecně vyznačuje vysokým zastoupením území ORP,

1) Detailní metodiku ukazuje aplikace [Mapa vzdělávání](#). Zaostávání je odhadnuto na základě lineárního regresního modelu. Pomocí něj zjistíme, jaká míra vzdělávacích problémů by v průměru měla odpovídat sociálním problémům (destabilizující chudobě a socioekonomickému znevýhodnění). V případě, že je skutečná míra vzdělávací neúspěšnosti dané ORP výrazně jiná než predikovaná (směrodatná odchylka rezidua regresního modelu větší než $\pm 1,5$), označujeme tyto ORP za výrazně zaostávající nebo výrazně nad očekáváními. Pásma byla stanovena expertně, na základě nejsilnějších zlomů v datech.

kde je vzdělávání alespoň mírně lepší, než bychom očekávali vzhledem k sociálním podmínkám. Zastoupeny jsou ale čtyři kraje, takže ORP s výrazně nižší vzdělávací neúspěšností nejsou koncentrovány pouze v určité části republiky.

Index zaostávání vzdělávání za sociální situací – expertní pásma pro ORP (2022)

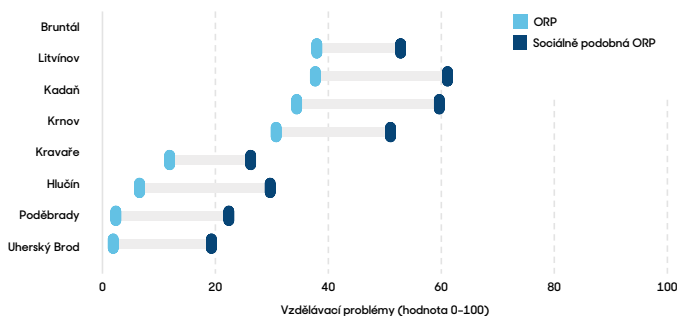
Index zaostávání vyjadřuje, jestli je vzdělávací neúspěšnost vyšší, odpovídá, nebo je nižší, než by odpovídalo sociálním podmínkám. Detailní metodologie viz [Mapa vzdělávání](#). Zdroj: PAQ Research.

Graf níže ukazuje index vzdělávací neúspěšnosti na škále 0–100 na území ORP, kde se jí daří výrazně snižovat. Vzdělávací neúspěšnost je v nich v průměru o 20 bodů nižší, než je průměr dvaceti jiných ORP, ve kterých je podobná sociální situace.² Největší rozdíl je u Kadaně, kde je neúspěšnost nižší o 25 bodů na škále indexu. Z výsledků je zároveň patrné, že úspěšné jsou ORP jak s příznivými, tak s nepříznivými sociálními podmínkami. ORP Bruntál, Litvínov, Kadaň a Krnov patří mezi území s horšími sociálními podmínkami a očekávali bychom u nich relativně vysokou neúspěšnost³, přesto na těchto územích ORP dokáží aktéři neúspěšnost snižovat do průměrných hodnot. ORP Hlučín, Kravaře, Poděbrady a Uherský Brod se zase z průměrných hodnot dostávají do republikové špičky.

2) Sociálně podobné ORP určujeme na základě destabilizující chudoby a socioekonomického znehodnocení (viz [Mapa vzdělávání](#)). Jedná se o 20 ORP s nejpodobnější sociální strukturou.

3) Hodnota 60 je velmi vysoká, celé rozložení ovlivňuje Bilina, která se ostatním ORP v ČR vymyká.

O kolik je vzdělávací neúspěšnost nižší v úspěšných ORP oproti sociálně podobným ORP?

Index vzdělávací neúspěšnosti je na škále 0–100. Jedná se o index složený z nedokončování základního vzdělání, propadání a absencí. Data jsou za roky 2019–2020 pro nedokončování a 2015–2021 pro propadání a absence. Detailní metodologie viz [Mapa vzdělávání](#). Zdroj: PAQ Research.

Jak moc je takové snížení výrazné ve složkách vzdělávací neúspěšnosti – nedokončování základního vzdělání, propadání a absence? Velmi výrazné. Například území Krnovska má nedokončování základního vzdělání skoro o polovinu nižší než jemu sociálně podobné ORP (4,8 % vs. 8,3 %). U ORP Kadaň jde o redukci 60 % (3,7 % vs. 9,8 %). Na Poděbradsku dokáží oproti sociálně podobným územím ORP výrazně redukovat absence – na 49 hodin ročně na žáka místo 84 hodin. Tyto příklady jsou jedny z nejvýraznějších, ale nižší hodnoty o 20–50 % oproti sociálně podobným územím ORP jsou v této úspěšné skupině běžné.

Hypotetický výpočet návratnosti pro státní rozpočet z území ORP Kadaň

Studie uvádějí, že každý žák, kterému se povede dokončit střední školu, odvede do státního rozpočtu za svůj život přibližně o 2,5 milionu Kč více než žák s pouze základním vzděláním.⁴ Rozdíl mezi nedokončením a ukončením základního vzdělání nebude pravděpodobně tak vysoký, ale bude se pohybovat v řádu statisíců až milionů Kč na žáka (někteří dokončí SŠ). V takovém případě by **díky dokončení SŠ vyšším počtem žáků v ORP Kadaň stát získal do státního rozpočtu částku v řádech vyšších desítek až stovek milionů Kč.**

Taková redukce je významná vzhledem ke vzdělávacím drahám dětí, ale také vzhledem k ekonomické prosperitě země. Uvedme si to na příkladu území ORP Kadaň. V této ORP je v základním vzdělávání zhruba 3,8 tisíce žáků. Díky úspěšnému rozvoji dětí tak

4) Zdroj: PAQ a IDEA, 2020

dokončí základní vzdělání (tj. 9. ročník ZŠ) o **230 žáků víc**, než bychom očekávali podle sociálních podmínek.

Faktory související s úspěšností regionů

Co dělají úspěšné regiony jinak, že se jim nad očekávání daří rozvíjet potenciál žáků a dosahovat snížení neúspěšnosti? První perspektivu mohou poskytnout administrativní data. Z nich jsme vybrali pět ukazatelů, jejichž důležitost byla diskutována v odborné literatuře.⁵ Konkrétně jde o:

- Podíl dětí, které ve věku 3–5 let chodí do mateřské školy;
- podíl žáků, kteří mají speciální vzdělávací potřeby z důvodu odlišného kulturního prostředí nebo jiných životních podmínek (dále také SVP KŽV) v ZŠ (v obecné rovině jde o podporu sociálně znevýhodněným žákům);
- podíl výuky vyučované nekvalifikovanými učiteli v ZŠ;
- počet žáků na jeden úvazek asistenta pedagoga v běžných třídách ZŠ;
- finance od obcí na žáka za rok směřující na vzdělávání v ZŠ.

Tabulka níže dokumentuje, že úspěšná území ORP ve snižování vzdělávací neúspěšnosti překonávají sociálně podobná území ORP v řadě ukazatelů. Velká část ORP má vyšší podíl dětí v předškolním vzdělávání, vyšší počet asistentů pedagoga nebo výraznější finanční podporu od zřizovatelů v regionu. Méně častá je výraznější podpora žáků prostřednictvím SVP KŽV⁶. Z výsledků je vidět, že lepších výstupů a úspěchů ve vzdělávání je těžké dosáhnout bez výrazné finanční a personální podpory vzdělávání žáků.

5) Např.:
Heckman, J. J. Skill Formation and the Economics of Investing in Disadvantaged Children. *Science*, 312(5782), 1900-1902. 2006.
Jackson, C. K., Johnson, R. C., Persico, C. The Effects of School Spending on Educational and Economic Outcomes: Evidence from School Finance Reforms (No. w20847). *National Bureau of Economic Research*, 2015.
Chetty, R., Friedman, J. N., Rockoff, J. E. Measuring the Impacts of Teachers II: Teacher Value-added and Student Outcomes in Adulthood. *American Economic Review*, 104(9), 2633-79. 2014.

6) Zjednodušeno; jedná se o podporu poskytovanou na základě stanovené diagnózy zahrnuté do souhrnného pojmu speciálních vzdělávacích potřeb, včetně odlišného kulturního prostředí nebo životních podmínek.

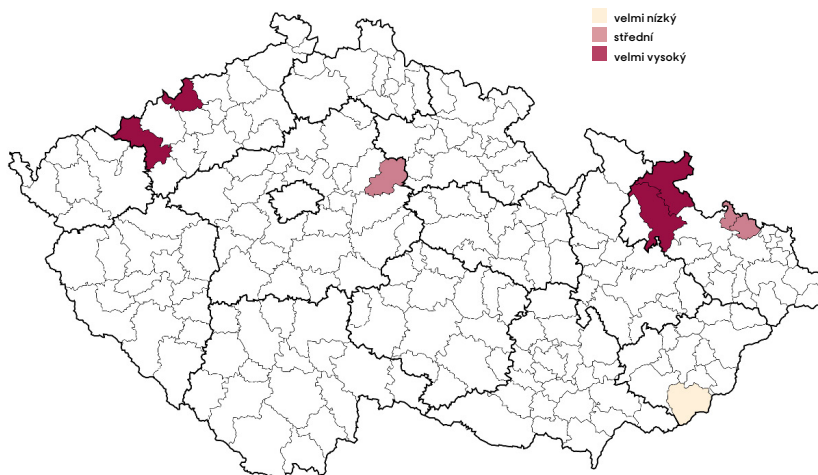
Ve kterých faktorech jsou ORP lepší než sociálně podobné regiony?

Ukazatel	Mikroregion (správní obvod ORP)
Podíl žáků v MŠ	Bruntál, Hlučín, Kravaře, Krnov, Uherský Brod
Podpora skrze speciální vzdělávací potřeby (KŽV)	Litvínov, Poděbrady, Uherský Brod
Nekvalifikovaná výuka	Bruntál, Kadaň, Kravaře, Krnov, Uherský Brod
Asistenti pedagoga	Bruntál, Kadaň, Krnov, Litvínov, Poděbrady, Uherský Brod
Finance od zřizovatele	Bruntál, Hlučín, Kadaň, Krnov, Litvínov, Uherský Brod

Rozdíly podle sociálních podmínek

Regiony, kterým se daří snižovat vzdělávací neúspěšnost, nejsou jednotnou skupinou. Ačkoliv každé území ORP má svá specifika, lze je hrubě rozdělit do dvou skupin. Ta první má vysokou míru sociálních problémů, především destabilizující chudoby, která se projevuje exekucemi rodičů nebo bytovou nouzí dětí. Do této skupiny patří ORP Bruntál, Kadaň, Krnov a Litvínov. Do druhé skupiny s lepšími sociálními podmínkami patří ORP Hlučín, Kravaře, Poděbrady a Uherský Brod.

Index destabilizující chudoby u úspěšných ORP

Index destabilizující chudoby úzce souvisí s exekucemi a bytovou nouzí rodin, životem v sociálně vyloučeném prostředí a nezaměstnaností v době recese. Detailní metodologie viz [Mapa vzdělávání](#). Zdroj: PAQ Research.

Skupiny se mezi sebou ve faktorech liší. Velké rozdíly oproti sociálně podobným ORP jsou patrné pouze u skupiny, která má horší sociální podmínky. U této skupiny je jak vyšší podíl dětí chodících do MŠ, tak i výrazně vyšší podpora žáků v ZŠ. Mají víc úvazků asistentů, častější podporu skrze speciální vzdělávací potřeby, méně nekvalifikované výuky – a vysoký rozdíl je i v prostředcích, jaké obce směřují do vzdělávání. U regionů s vysokým podílem sociálně znevýhodněných dětí je vidět, že důležitou součástí úspěchu jsou investice do vzdělávání – finanční a personální. Jak bude ilustrovat další část, není to jediná podmínka, ale zdá se, že je to podmínka nutná.

Naopak skupina s lepšími sociálními podmínkami má oproti sociálně podobným ORP pouze o něco vyšší podíl dětí v MŠ a méně nekvalifikované výuky. Na základě kvantitativních dat můžeme pouze spekulovat, jaké jiné faktory mohou souviset s úspěšností vzdělávání na územích ORP. Jednou z možností je, že vzhledem k nižšímu podílu sociálně znevýhodněných žáků a žáků ohrožených vzdělávacím neúspěchem mohou být efektivnější jiné nástroje – například kvalitní výuka pedagogů a nízké rozdíly mezi úrovní škol. K tomuto by směřovaly dva ukazatele: 1) relativně nízké množství nekvalifikované výuky; 2) hodnocení České školní inspekce (ČŠI) týkající se výuky a personálního zajištění. Data bohužel nemáme za všechny ORP, ale jak ukazuje případová studie z Hlučínska, právě kvalitní výuka pedagogů a nízké rozdíly mezi úrovní škol se zdají být zásadní v úspěchu při redukci vzdělávací neúspěšnosti.

Faktory, které mohou souviset s úspěšností ORP ve snižování vzdělávací neúspěšnosti podle sociálních podmínek

	Bruntál, Kadaň, Krnov, Litvínov	Sociálně podobné ORP	Rozdíl	Hlučín, Kravaře, Poděbrady, Uherský Brod	Sociálně podobné ORP	Rozdíl
Podíl dětí v MŠ (3–5 let)	88,6 %	84,4 %	4,3 %	92,9 %	91,7 %	1,2 %
Podíl žáků se SVP KŽV	5,6 %	3,4 %	2,2 %	0,7 %	1,3 %	-0,6 %
Podíl nekvalifikované výuky na ZŠ a víceletých gymnáziích (VG)	9,2 %	12,4 %	-3,2 %	5,3 %	6,5 %	-1,2 %
Počet žáků na 1 asistenta v ZŠ	43	56	-13	113	70	43
Finance od obcí na žáka a rok v Kč	14 388	11 506	2 882	11 238	11 633	-395

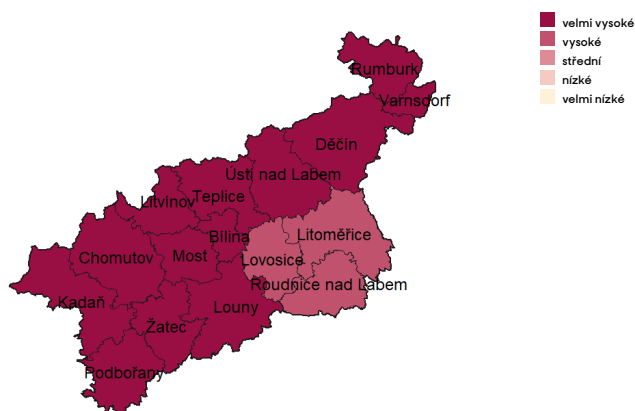
Data za školní rok 2020/2021 z výkaznictví MŠMT.

Případové studie

ORP Litvínov

ORP Litvínov leží v Ústeckém kraji, kde má většina území ORP výrazné sociální problémy. V Litvínově má odhadem 30 % rodičů exekuci a 2,5 % dětí žije v bytové nouzi. Kromě toho 16 % obyvatel žije ve vyloučené lokalitě. To je nejvyšší hodnota ze všech ORP v ČR. Kvůli těmto obtížným sociálním podmínkám, které silně ovlivňují životy rodin – od chudoby přes stres až po časté rozpadání rodin – je velká část žáků ohrožena vzdělávacím neúspěchem.

Destabilizující chudoba v Ústeckém kraji (míra problémů)

Index destabilizující chudoby úzce souvisí s exekucemi a bytovou nouzí rodin, životem v sociálně vyloučeném prostředí a nezaměstnaností v době recese. Detailní metodologie viz [Mapa vzdělávání](#). Zdroj: PAQ Research.

V ORP Litvínov je několik faktorů cílících na společné vzdělávání a dodatečnou podporu žáků, které mohou souviset s úspěšností ve snižování školního neúspěchu. Násobně více žáků získává podporu (podpůrná opatření) skrze speciální vzdělávací potřeby z důvodu SVP KŽV, což naznačuje, že kromě toho, že v ORP obecně nástroje identifikace SVP a návazná podpůrná opatření využívají, také volí právě odlišné sociální podmínky, a ne (mj. často užívanou diagnostiku) zdravotní znevýhodnění. Vedle toho je ve školách nadprůměrné množství úvazků asistentů pedagoga, a navíc do škol směřuje v rámci financování obcí nadprůměrná částka na vzdělávání v základních školách. Podle kvantitativních dat se využívání podpory, kterou nabízí tzv. společné vzdělávání, zdá být důležitou součástí úspěchu. Naopak sledované území ORP nevykazuje oproti sociálně podobným ORP nadprůměrný podíl dětí v MŠ ani nízký podíl nekvalifikované výuky.

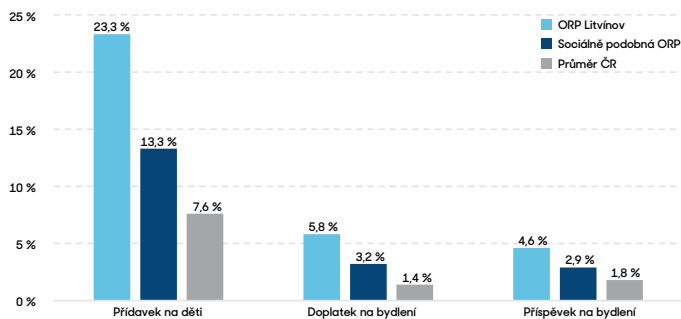
Faktory, které mohou souviset s úspěšností území ORP ve snižování vzdělávací neúspěšnosti

	ORP Litvínov	Sociálně podobná ORP	Průměr ČR
Podíl dětí v MŠ (3–5 let)	82,7 %	82,4 %	89,8 %
Podíl žáků se SVP KŽV	16 %	3,4 %	1,8 %
Podíl nequalifikované výuky na ZŠ a VG	16,1 %	13,2 %	8,7 %
Počet žáků na 1 asistenta v ZŠ	39,5	50,9	65,9
Finance od obcí na žáka a rok v Kč	13 629	10 969	11 459

Data za školní rok 2020/2021 z výkaznictví MŠMT.

Dalším zajímavým aspektem je efektivní využívání nástrojů sociální podpory – přídaveků na děti nebo doplateků a příspěvků na bydlení. V ORP Litvínov tuto podporu čerpá výrazně vyšší podíl lidí než v sociálně podobných ORP. Tato forma podpory má cílit na pomoc rodinám ve složité sociální situaci, což se může pozitivně promítat do vzdělávání dětí. Kromě toho může zmíněný fakt naznačovat efektivnější fungování sociálních služeb a úřadů práce oproti sociálně podobným ORP.

Kolik procent rodin využívá sociální podporu v ORP Litvínov?

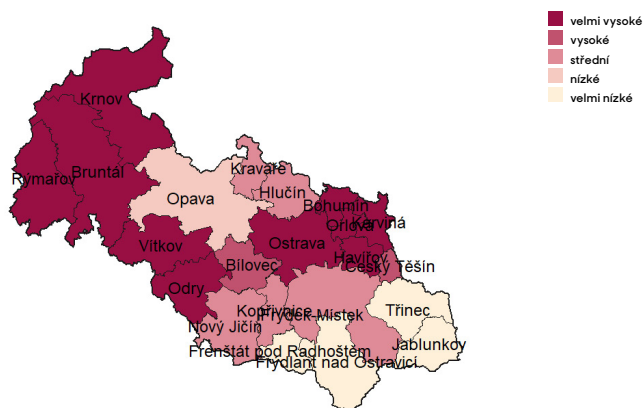
Zdroj: Agentura pro sociální začleňování a MPSV, 2020.

ORP Hlučín

Správní obvod ORP Hlučín leží v Moravskoslezském kraji. Ten je zajímavý tím, že jsou v něm vedle sebe oblasti s výraznými sociálními problémy a oblasti s velmi příznivými sociálními podmínkami. ORP Hlučín patří právě do skupiny bez výrazných sociálních problémů. Destabilizující chudoba je průměrná (viz mapa). Bytovou nouzí trpí 0,5 % dětí, exekucí je

zatíženo odhadem 8 % rodičů. Obě hodnoty jsou výrazně pod republikovým průměrem. Na území ORP nebyly v roce 2015 identifikovány ani vyloučené lokality.

Destabilizující chudoba v Moravskoslezském kraji (míra problémů)

Index destabilizující chudoby úzce souvisí s exekucemi a bytovou nouzí rodin, životem v sociálně vyloučeném prostředí a nezaměstnaností v době recese. Detailní metodologie viz [Mapa vzdělávání](#). Zdroj: PAQ Research.

Na území ORP Hlučín navštěvuje vysoký podíl dětí systém předškolního vzdělávání a na oblast vzdělávání navíc směřuje nadprůměrné množství prostředků z obecních rozpočtů. Na druhou stranu – výrazným znakem není oproti sociálně podobným ORP ani vysoký počet asistentů pedagoga, ani vysoký podíl identifikovaných speciálních vzdělávacích potřeb. To může znamenat, že žáků, kteří potřebují tento typ podpory kvůli odlišným kulturním a životním podmínkám, je buď málo, nebo pro rozvoj potenciálu školy využívají jiné formy a nástroje.

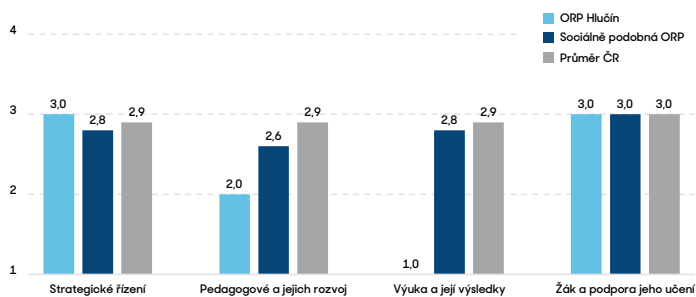
Faktory, které mohou souviset s úspěšností území ORP ve snižování vzdělávací neúspěšnosti

	ORP Hlučín	Sociálně podobná ORP	Průměr ČR
Podíl dětí v MŠ (3–5 let)	94,1 %	92,1 %	89,8 %
Podíl žáků se SVP KŽV	0,2 %	1,5 %	1,8 %
Podíl nekvalifikované výuky na ZŠ a VG	5 %	6 %	8,7 %
Počet žáků na jednoho asistenta v ZŠ	104,1	65,9	65,9
Finance od obcí na žáka a rok v Kč	13 184	11 417	11 459

Zdroj: Data za školní rok 2020/2021 z výkaznictví MŠMT.

To naznačuje graf níže, který dokumentuje čtyři oblasti skládající se z více kritérií, jež hodnotí v základních školách Česká školní inspekce na základě modelu Kvalitní školy. Oblasti se nazývají *Strategické řízení*, *Pedagogové a jejich rozvoj*, *Výuka a její výsledky* a *Žák a podpora jeho učení*. Právě v oblastech *Pedagogové a jejich rozvoj* a *Výuka a její výsledky* dosahují školy v ORP Hlučín nadprůměrných výsledků. V oblasti *Výuka a její výsledky* má ORP Hlučín dokonce nejlepší výsledky ze všech ORP v ČR, v nichž inspektoři do roku 2022 prošli alespoň třetinu škol (celkem 125 ORP). To poukazuje na dobrou praxi ve fungování alespoň velké části škol v ORP Hlučín. Právě výuka a rozvoj pedagogů bude předmětem kvalitativní části. Tyto oblasti totiž mohou být důležitým faktorem pro snižování vzdělávacího neúspěchu u regionů, které netrpí výraznými sociálními problémy.

Hodnocení v oblastech Kvalitní školy od ČŠI

Jedná se o průměrné hodnocení v ORP ze všech navštívených ZŠ (navštíveno 33 % škol z ORP Hlučín). Škála hodnotí úroveň 1 (převládající vysoká kvalita vzhledem k ČR) až 5 (převládající nízká kvalita vzhledem k ČR). Zdroj: ČŠI, 2018–2021.

Případové studie – kvalitativní část

Předchozí kvantitativní analýza území ORP Hlučín i Litvínov vykázala zajímavé výsledky a odlišnosti od sociálně podobných ORP. Tato část si klade za cíl blíže popsat situaci základních škol v ORP a identifikovat dobrou praxi zřizovatelů, jednotlivých škol, lokálně působících neziskových organizací nebo jiných aktérů, kteří by mohli stát za relativní úspěšností obou ORP ve snižování školního neúspěchu. Pro tento účel jsme provedli několik polostrukturovaných hloubkových rozhovorů, které jsme doplnili o závěry České školní inspekce a dalších dostupných zpráv.

Rozhovory svou strukturou metodiky navazovaly na výsledky kvantitativní části. Ta ukázala, že v ORP Litvínov je nadprůměrná podpora sociálně znevýhodněných žáků skrze SVP a podpůrná opatření (asistent pedagoga), zatímco území ORP Hlučín vycházelo

excelentně v kritériích modelu Kvalitní škola, především v oblasti výuky. V obou ORP pak byly zvláště zkoumány vztahy se zřizovateli a místně specifické otázky. Ty jsou blíže popsány u jednotlivých ORP.

ORP Litvínov

V ORP Litvínov jsme se zaměřili na relativně vysoký počet žáků podpořených skrze speciální vzdělávací potřeby – odlišné kulturní a životní podmínky (SVP KŽV) – a současně na častou podporu ve formě asistentů pedagoga ve výuce.

Respondenti rozhovorů:

- Mgr. Pavel Škramlík, ředitel, Sportovní soukromá základní škola Litvínov
- Psycholožka, Pedagogicko-psychologická poradna (PPP), Most

Kontext škol v regionu

Na území ORP Litvínov se nachází celkem 12 základních škol; z toho je sedm škol přímo v Litvínově. Z dat i výpovědí aktérů vychází, že děti z vyloučených lokalit a slabých sociálních poměrů docházejí především do ZŠ a MŠ Litvínov – Janov a ZŠ Litvínov – Hamr. Z výkaznických dat ze začátku školního roku 2021/2022 je zřejmé, že tyto dvě školy mají společně se ZŠ a MŠ Litvínov – Ruská téměř všechny žáky diagnostikovány jako SVP KŽV v celém ORP.

Příklady dobré praxe

Dobrá praxe byla identifikována především v těchto třech oblastech:

- Kvalitní práce pedagogicko-psychologické poradny;
- zaměření škol na práci s asistenty pedagoga;
- kvalitní specializovaní pedagogové (výchovný poradce, speciální psycholog atd.).

Pedagogicko-psychologická poradna Ústeckého kraje má v Litvínově detašované pracoviště, které sídlí v budově Základní školy speciální a Praktické školy Litvínov. Právě ta provádí na podnět výchovných poradců diagnostiky SVP KŽV. Z rozhovorů vychází, že spolupráce pedagogicko-psychologické poradny funguje se všemi školami v regionu. Někteří zaměstnanci poradny působí na částečný úvazek jako školní psychologové či speciální pedagogové v místních školách.

„Ano, úzce spolupracujeme se školami v Litvínově. Já navíc dělám školního psychologa v Janově. Mám část úvazku v poradně a část právě ve škole. Kolegyně, která je se mnou v poradně, zase pracuje jako speciální pedagog na základní škole v ulici Ruská. My ty školy opravdu známe dobře.“

Psycholožka, PPP Most

Častá, ale ne vždy standardní je i aktivita pedagogicko-psychologické poradny v oblasti síťování a místní spolupráce školních metodiků prevence, výchovných poradců, asistentů pedagogů a dalších pracovníků, kteří pracují s dětmi ze sociálně vyloučených lokalit.

„Organizují i schůzky výchovných poradců z jednotlivých škol několikrát za rok. Ty osobní kontakty při řešení problémů individuálních žáků hodně pomáhají. Je tady i pracovnice, která svolává metodiky prevence. Oni tudíž mají z naší strany metodickou podporu, a když si neví s něčím rady, tak zvednou telefon nebo si domluvíme návštěvu a my přijedeme za nimi.“

Psycholožka, PPP Most

V návaznosti na diagnostiku SVP KŽV školy často využívají možnosti personálního podpůrného opatření v podobě asistenta pedagoga. Tuto pozici se nezdá být problém obsadit, případně je na ni dokonce nadmíra uchazečů.

Rozhovory i inspekční zprávy ČŠI naznačují dobrou praxi v identifikaci i následné práci se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Na školách často působí i školní psycholog nebo speciální pedagog. Sportovní soukromá základní škola má vlastní, komplexně obsazený školní poradenský tým.

„Máme vlastní školní poradenský tým, kde je speciální pedagog, sociální pedagog, nově tam bude i psycholog, kariérový poradce a preventista školy.“

Pavel Škramlík

„Škole se daří identifikovat žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a vytvářet podmínky pro jejich úspěšné vzdělávání. Aktuálně je ve škole 20 žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Efektivní podporu těmto žákům ve výuce poskytuje pět asistentek pedagoga.“

ZŠ a MŠ Hora Svaté Kateřiny, [Inspekční zpráva ČŠI 2022](#)

Na dobré úrovni je popisována i spolupráce učitelů a asistentů pedagoga.

„Byla jsem u toho, když se asistenti začali ve školách objevovat, a to v době, kdy to ještě nebylo ukotvené v zákoně. V té době se učitelé báli práce navíc, že je bude někdo ve třídě kontrolovat nebo že tam s nimi někdo bude. Ale teď se to naprosto obrátilo. Učitelé si uvědomili, že jim asistent může poskytnout podporu, když je kvalitní.“

Psycholožka, PPP Most

Možnou dobrou praxí je i využívání školních družin na prvním stupni a jejich rozšíření pro potřebné žáky v posledních letech. Tuto možnost pedagogické pracovnice vítají především pro nadané děti, které však nemají adekvátní zázemí pro plnění školních povinností doma.

„Všechny školy v okolí zareagovaly tím, že mají družiny opravdu naplněné. Narostly počty dětí ve školních družinách, a kvůli tomu bylo potřeba řešit i nedostatek prostoru. Nyní je to, myslím, ošetřené dobře.“

Psycholožka, PPP Most

ORP Hlučín

Z předchozí analýzy vyplývá, že je ve školách na území ORP Hlučín zcela nadstandardní hodnocení v oblasti kvality výuky a jejich výsledků, a vysoce nadprůměrné je také hodnocení kvality činnosti pedagogů a jejich rozvoje. V této části jsme se proto zaměřili na ověření a případnou bližší identifikaci dobré praxe právě v těchto dvou oblastech.

Respondent rozhovoru: Bc. et Bc. Hana Paverová, projektový manažer MAP⁷, Místní akční skupina Hlučínsko

Kontext škol v regionu

Na území ORP Hlučín je celkem 19 základních škol, až na jednu všechny zřízené obcemi. Z toho devět škol má do 100 žáků a pouze dvě školy (ZŠ Hlučín – Rovniny, ZŠ a MŠ Ludgeřovice) vzdělávají více než 500 žáků. Jedná se tudíž o ORP s vyšším množstvím škol s nízkým počtem žáků, což se může promítat do vyšších nákladů na jejich provoz i do ukazatele financování od obcí na jednoho žáka, které jsou v ORP Hlučín nadprůměrné.

Příklady dobré praxe

Dobrá praxe byla identifikována především v těchto třech oblastech:

- Nadstandardní podpora zřizovatelů;
- síťování, spolupráce a propojování učitelů i ředitelů;
- vynikající úroveň a systematická práce s různými metodami výuky.

Nadstandardní hodnocení ČŠI v oblasti výuky a jejich výsledků podporují i jednotlivé inspekční zprávy, které často zmiňují systematickou práci s různými metodami a promyšlený způsob vedení výuky. Negativa nebo návrhy pro zlepšení se také objevují, avšak jsou spíše výjimečné.

„Systematické využívání metod kritického myšlení při vzdělávání všemi pedagogy základní školy.“ ZŠ a MŠ Hlučín – Darkovičky, Inspekční zpráva ČŠI 2018

„Promyšlený způsob vedení výuky ve škole, založený na podnětných a účelných metodách vedoucích ke splnění stanoveného cíle, a systematické vyhodnocování výsledků vzdělávání žáků.“ ZŠ Hlučín, Hornická, Inspekční zpráva ČŠI 2019

7) Místní akční plán rozvoje vzdělávání

„Ve výuce se postupně uplatňuje pedagogický konstruktivismus s důrazem na využití třífázového modelu výuky a metod aktivního učení.“

ZŠ Hlučín – Rovniny, Inspekční zpráva ČŠI 2020

„Promyšlené vedení výuky, výběr a střídání činností pozitivně ovlivňuje aktivitu žáků v hodinách, včetně jejich motivace ku učení.“ ZŠ a MŠ Vřesina, Inspekční zpráva ČŠI 2017

Z rozhovoru také vychází, že je školství a dobrá finanční situace škol prioritou pro většinu obcí na území ORP Hlučín.

„Škola je výkladní skříň každé obce. Dokonce i sami starostové to říkají. Co se týká plánů do budoucna, spousta obcí má jako prioritu podporu škol, jejich modernizaci, navýšení kapacit školek atd.“

Hana Paverová

Dalším zajímavým faktorem může být spolupráce, která v oblasti Hlučínska přesahuje hranice jednotlivých obcí. Konkrétně zde funguje např. neformální sdružení ředitelů do tzv. „Síťky“:

„Nevím, v jakém formátu se scházejí teď, ale v Síťce se sdružují především, řečeno v uvozkách, pokrokoví ředitelé. Ti často už několik let systematicky podporují vzdělávání v oblastech kritického myšlení, mentoringu, externího i interního hodnocení kvality činností školy atd.“

Hana Paverová

A pozitivně mluví respondentka i o spolupráci v oblasti školství mezi jednotlivými obcemi:

„S příchodem MAPu (Místního akčního plánu) v lednu 2016 se školství dostalo do hledáčku i meziobecní spolupráce, protože do té doby si to každá obec řešila víceméně sama.“

Hana Paverová

Z rozhovoru s respondentkou vyplývá, že spolupráce na úrovni ORP je podstatnou složkou fungování jednotlivých škol. Není prý výjimkou, že učitelé hledají inspiraci pro svou výuku i mimo půdu své školy, a třeba ZŠ a MŠ Ludgerovice jednou za čas pořádá v regionu workshopy o robotice nebo práci s informačními technologiemi a jejich využití ve výuce. Tato nadstandardní spolupráce by mohla být jedním z možných faktorů stojících za vynikajícími výsledky ORP v hodnocení České školní inspekce, a tudíž zdrojem úspěšnosti ORP ve snižování školního neúspěchu.

Doporučení pro ČR

Tato doporučení představují inspiraci pro opatření, která mohou přispívat ke snížení školního neúspěchu. Opatření vychází z oblastí identifikovaných v kvantitativní analýze a dále rozvíjených v kvalitativním výzkumu.

Co lze dělat na úrovni lokálního vzdělávacího systému a z pozice zřizovatele?

- Zajistit srovnatelnou kvalitu všech škol v rámci mikroregionu. To představuje posun v učení všech, nikoliv jen některých žáků;
- organizovat spolupráci všech místních aktérů (škol, sociálních pracovníků a nestátních neziskových organizací, orgánů sociálně-právní ochrany dětí a dalších) v prevenci absencí, záškoláctví a celkového školního neúspěchu dětí;
- zamezit vzniku segregovaných škol a při jejich existenci je rušit. Desegregace podporuje integraci, vzdělávací aspirace a sociální mobilitu;
- zajistit podmínky a motivační nástroje pro získání kvalifikovaných a aprobovaných pedagogů ve školách. Mezi příklady motivačních nástrojů může patřit například poskytnutí bytu s regulovaným nájmem, nástupní bonus, spolupráce s fakultami připravujícími učitele a zajištění praxí u žádoucích oborů (např. stipendia, podpora zajištění provázejících učitelů na školách, jejich odměňování apod.);
- do systému výběru, hodnocení a odměňování ředitelů promítnout hodnotící kritéria z rámce Kvalitní školy od ČŠI.

Jak může zřizovatel přispět ke zmírňování sociálních problémů?

- Informovat rodiny, že mohou mít nárok na přídavek na děti, který již není chudinskou dávkou a může nižší střední třídě pomoci s financováním kroužků, výletů apod. – nárok mají domácnosti s příjmem do 3,4násobku životního minima;
- v případě dětí s minimální podporou ze strany rodiny a velkými absencemi nevyužívat – pro rodinu poškozující a nepříliš efektivní – možnosti zabavení dávek za absence, ale případně spíše převod přídavku na děti na školu a placení výletů nebo pomůcek z nich;
- odpustit školkovné či poplatky za volnočasové činnosti (střediska volného

času, základní umělecké školy nebo školní kluby). Lze je cílit na spodní cca 1/3 rodin, kterou lze administrativně definovat – příjemci přídavků na děti a příspěvku na bydlení, pracující s nižšími příjmy, kterým sleva na děti přechází do bonusu;

- vytvořit tzv. case management – tedy systém, který rodinám pomůže v bydlení, ale naváže je i na další podporu v sociální oblasti a vzdělávání;
- vytvořit spolupráci s místními úřady práce, aby pracovaly skutečně aktivně v politice zaměstnanosti, ale ne restriktivně v oblasti dávek státní sociální podpory (příspěvek na bydlení, příspěvek na děti) a jednorázových dávek (dávka v mimořádné okamžité pomoci), které mohou uchránit rodiny před propadem do sociálního vyloučení.

Co může podniknout škola a na co by měli zřizovatelé klást důraz ve spolupráci s ní?

- Zvýšit účast dětí ve školním stravování. Vhodné je nabízet programy bezplatného stravování pro děti a žáky z nízkopříjmových rodin;
- sledovat výsledky žáků a nabízet pomoc těm, kteří neprospívají. Identifikace by měla probíhat jak proaktivně u rizikových skupin, tak reaktivně na základě zhoršujících se výsledků kteréhokoli žáka;
- nabízet doučování různými kanály: v rámci školy po výuce, jako odpolední kluby mimo školu, kde je podpora pro vypracování domácích úkolů, přípravu na další den i hraní si, jakož i cílené doučování 1 : 1 pracovníky školy nebo neziskových organizací přímo v rodinách;
- optimálně využít nový model financování regionálního školství a systému PHmax s cílem podpory kvalitního vzdělávání a výuky. S tím je spojeno efektivní využití financování podpůrných opatření s ohledem na potřeby dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami;
- využívat prvky formativního hodnocení, tedy sledování individuálního pokroku a stanovování dosažitelných výzev, které umožňují sbírat důkazy o učení všech žáků;
- zefektivnit strategické řízení školy: vytvoření vize a realistické strategie rozvoje a jejich promítnutí do každodenní činnosti škol, řízení pedagogických procesů s efektivním využíváním autoevaluace, vytváření pozitivního klimatu či optimální využití materiálních podmínek škol pro zajištění kvalitní výuky;

- podporovat rozvoj pedagogů skrze systémové plánování dalšího profesního rozvoje pedagogů: podpora profesionality pedagogů nejen v předmětech, ale i v pedagogických procesech a práci s dětmi a žáky, a dlouhodobá spolupráce pedagogického sboru včetně vzájemných hospitací a efektivní týmové spolupráce;
- dlouhodobě pracovat se vzdělávacím potenciálem a aspiracemi žáků ve školách, aby si zvolili vhodnou vzdělávací dráhu včetně výběru střední školy. Dále podporovat kariérové poradenství vzdělávání, vytváření pozic kariérových poradců a spolupráci ZŠ a SŠ při přechodu na vyšší stupeň vzdělání.

Pořadatel

Spolupořadatel

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY

Generální partner
Aspen Institute CE

Partneři

Individuální partneři

Dušan Šenkypf, Jan Barta, David Holý a Uršula Králová

Hlavní mediální
partner konference

Mediální partneři

VÝROČNÍ
KONFERENCE
ASPEN INSTITUTE CE
2022

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY

#AspenAnnual

